

Toplumsal bellek, dil ve anadili

Rıfat OYMAK

Son 20 yılda Türkiye'nin artan ekonomik/sosyal bağımlılığının bir yansıması olan kültürel yozlaşma/bağımlılık, kendini en açık biçimde Türkçe'nin, özellikle eğitim dili olarak, eğitimin dışında tutulmaya çalışılması ile göstermektedir. Yabancı dilde eğitim gibi kişisiz, bilimsel anlayış; çocukların bilimsel kavram, bilimsel düşünüşü ancak yabancı dilde kavrayabileceği yanlışına götürmekte; dizgeselliğini yitiren ulusal eğitimimizin içinde şaşkına dönen öğrenci ana-babaları da bu sömürgeci bakışı savunmaya itilmektedirler. Sömürgeci, ülkemizdeki işbirlikçileri, bu süreçten beslenen özel okul vurguncuları; ülkenin, ülke bilim ve kültürünün, dilinin geleceğini düşünmeden bu saldırıya destek olmaktadır. Bu bağlamda, aşağıdaki görüşlerin, dil ve anadili gerçeğinin kavranmasında bir katkı sağlayacağını umuyorum.

Canlı evrende, salt bir beslenme aracı olan dil organının, evrim sonucu, konuşmanın, düşünmenin, yaratmanın, iletişimin bir aracı olarak yaşama katılması; onu dönüştürmesi salt insan türüne özgü bir yetinin ürünüdür. Sosyal yaşamda yerini alan normal her insan teki konuşma yetisi ile yaşama katılır. İnsan türü bu yetisini; yürümek, yemek, uyumak vb. güdülerle birlikte atalarından alır. Ancak, yürümek, yemek, uyumak türündeki güdüsel davranışlar soyaçekim (genetik) yoluyla edinilirken, dil yetisi soyaçekim yoluyla değil, benzer olmasına, kuşaklara aynı yolla aktarılmasına karşın, dil yetisi aynı yolla aktarılmayan, öğrenilen bir davranış olduğundan, insana "konuşabilen hayvan" denmiştir (Moulton, 1969:3-4).

İnsan türünün "dil" edimi; konuşma edimini doğurmakla kalmamış, düşünsel sürecini olağanüstü etkileyerek, dil ve düşünce edimlerini karmaşık bir ilişkiye sokmuş, bu ilişki sonucu salt ses ve ad yaratmalarından öte, anlam, soyutlama, imge ile dilsel kurallar bütününe ilişkisel bir yapı içinde oluşturmuştur. Söz konusu yaratımlar aracılığı ile, dil salt iletişimi sağlamakla kalmamış,

kodlar oluşturarak, iletişimin kendisi olmuştur. Hayvanlar da iletişim için benzer, sınırlı kodlamalar kullanırlar, ancak insanları onlardan ayıran; insanların oluşturdukları kodlamaların incelik, karmaşıklık, çeşitlilik, keyfilik içermesidir. Ayrıca, bütün kuşlar, bütün maymunlar vb. aynı kodlamaları kullanırlarken, belirli insanlar, kendilerine özgü belirli kodlamaları kullanırlar. Ulusal dil farklılıklarının altında yatan bu belirlik, farklılıktır. Bu nedenle aynı ayrı diller kullanılması, beynimizde kodlar ile konuşmanın ses bölümüyle ilgili bir koşullanmanın olduğu gerçeğini ortaya koyar; kodlarla ilgili koşullanmayı, konuşma ile görünüm etmenlerini de kapsayacak biçimde genişletiriz. Bu süreç psikolojik bir atılımdır, konuşma yeteneği ile değil konuşma gücü yeteneğiyle ilgilidir. (?)

Konuşma gücü yeteneğinin dirimbilimsel (biyolojik), ruhbilimsel (psikolojik) temelleri üzerine yapılan araştırmalar, dil-beyin ilişkisine varmış, önemli bulgular elde edilmiştir. Dilin organ olarak işe yarar biçimde kullanılmaya başlanmasıyla, iletişim aracı birimi olarak kullanılmaya başlanması arasındaki sürecin yüzbinlerce yıl olduğu söylenmektedir. (Tanrıdağ, 1994:24) İnsan, beynin sol yarım küresiyle anlamlı tümceler oluştururken, sağ yarım küredeki prosodi (bürün) merkezi o tümcelerin vurgu, ton, ezgi gibi özelliklerini düzene sokmaktadır. Beynin iki yarım küresinin birbirine bağlayan corpus collosum denilen iletişim kanalı, beynin birbirinden farklı iki hemisferi arasındaki bağıntıdır. Mantıksal ve kavramsal sol yarım küre, yeni imgeler ararken ve bunları yerleştirirken bloke olur. İmgeler ya da çağrışımlar oluşurken iletişim kanalı yeniden çalışmaya başlar ve sağ yarım kürede oluşan imgeler, sol yarım küreye iletilir. Sol yarım küre ise aldığı bu imgeleri mantık sırasına koyarak yeni bir düşüncenin ya da bildirim dış dünyaya sunulması işlemini başlatır (Ergenç; 1994:36-38). Tüm bunlardan ve beynin fizyolojik araştırmalarından

ortaya çıkan bir başka bulgu; (Tanrıdağ 1994), İnsanın varoluş sürecinde beyindeki düzeneklerin dil kullanımı için belirmiş, hazırlanmış olduğu gerçeği ile insan-doğa, insan-insan, insan-hayvan/bitki arasındaki zorunlu etkileşim ile kurulan ilişkisel zenginlik ve çeşitlilikle evrilmiş ve günümüz biçim ve özelliklerine kavuştur." Tüm bu süreçte, "öğrenme" yetisi ya da olgusu beyinden sonra en önemli işlevi görmüştür.

Öğrenme, ürün olarak ele alındığında, geçirdiği yaşantıların sonucu olarak kişinin davranışlarında oluşan bir dereceye kadar kalıcı nitelikteki değişimler süreç olarak ele alındığında, bir dereceye kadar kalıcı nitelikteki davranış değişimlerine neden olacak etkileşimler bütünüdür(Bloom, 1979:303)

Planlı/Örgün eğitim-öğretim, okulun görevidir. Okulda öğrenmenin gerçekleşebilmesi için gerekli koşulların başında birincil öğrenme aracı dil-anadili gelmektedir. Dil öğrenmek ile öğrenmek arasındaki ayrım, özel ve genel arasındaki ayrımdır. Öğrenmek, düşünsel bir süreçtir. Düşüncenin yapısını ve içeriğini dil belirleyerek gelişimine yön vermektedir. Ana dilinin ifade olanaklarıyla duygu ve düşünceler farklı biçimde algılanıp yorumlanır. Wittgenstein'in "dilimin sınırları demek, dünyanın sınırları demektir" tanısı süreci iyi açıklamaktadır.

Her toplum öğrendiği, kendine özgü dil'i ile düşünür, tasarımı, yaratır ve iletir. Dil'in her topluma özgü özelliklerine genel anlamıyla, Anadili denmektedir. Dil dolayısıyla ana dil "herhangi birisinin (toplum, insan) geçmişinden geleceğine geçen anlamdır" (Whitehead, 1994:46). Geçmişin gerçekleriyle canlı bir bağa sahip anlamın şimdi içerisinde yeniden üretilmesidir. Öyleki geçmiş deneyimi, iyi tanımlanmış bir anlamdan ödünç alınan ayrım ile içerisindeki ayrıma karşılık gelir. Düzenli bir bellek, geçmişteki birinden, şimdi içerisindeki birisine, bildirilen anlam olarak düşünülen dilin bir armağandır.

Dilin toplumsal ve bireysel bellek ile ilişkili bu önemli özelliği, insanın evrenden, geçmişten, başka ulus ve toplumların yarattığı her bilgi ve değerden, kavram ve soyutlamadan anlamlı birikimler oluşturmasını ve belleğe aktarıp yeni yaratımlar yaratmasını ancak Anadili ile sağlayabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Dilin özü, Anadilin de özüdür. Bu öz, bilinci bilinen engellerden arındırarak kolaylıkla soyutlanana, yaratılanı yeniden üretmek ve kullanıma sokmaktır. Bütün bu nedenledir ki, toplumlar Anadili eğitimine herşeyden çok önem vermekteler; bununla

kalmayıp, bilimsel, sanatsal, etik, estetik tüm öğretim-eğitim süreçlerinde Anadili kullanımını ve geliştirilmesini durmaksızın sürdürmekteler. Anadilsiz kalmanın, yukarıdaki açıklananların ışığında, geçmişsiz, yarısız ve yaratmışız kalmak olduğu, parça, bölük bir düşünme sürecine neden olacağı görülmektedir.

Anadili öğretiminin temel/birincil amacı ise: eksiksiz bir bildirişim sağlamaktır. Çocuk anadilini, birincil toplumsallaşma evresinde geçtiği değişik basamaklarda (ana-baba evinde, okulda), 3-4 yıl içerisinde, öğrenmektedir. Çağdaş dilbilimde, özellikle eğitimsel dilbilim (İng. educational linguistics), ruhdilbilim, ruhbilim ve toplumdilbilim alanlarıyla birlikte çalışarak dil ve öğrenme süreçlerini açıklamaktadırlar. Düşünmeyi, dili öğrenerek, öğrenen çocuk; taksonomik süreci, dil öğrenim ve kullanımını, yani düşünmeyi aşamalandırmayı öğrenerek tamamlar. Anadili öğrenmek, düşünmeyi, kavramayı, kavram oluşturmayı ve aktarmayı öğrenmekle gelişir. Yabancı bir dilin öğrenimi için, anadilin eksiksiz öğrenimi ve kullanımı bilişsel giriş davranışlarının başında gelmektedir. Yabancı bir dilin öğrenilmesi, o dilin, dilbilgisel özelliklerinin, doğru kavrayıp, doğru aktarımı için zorunludur. Bunlara ek olarak, Ebneter (1976:312), "**konuşurken ve yazarken akıcı anlatımı sağlamak, anlaşılabilir ve benirrisenebilir bir biçimde kendini anlatabilme gücünü geliştirmek, çocuğun sessiz, ciddi ve eleştirel bir biçimde okuyabilmesi için eğitilmesi; anlayarak okuyabilmesi gerekli yetiyi kazanabilmesi, kalıcı okuma alışkanlıkları edinebilmesi, gerçek ve düş ürünlerine dayalı yazı arayışlarını becerebilmesi için anadilini ölçünlü olarak kavramasına bağlıdır**" demektedir. Uluslararası bir yazarlar toplantısına değinen Ceyhun (1989), "Yeni sömürge ülke yazarları, Anadilleri ile değil, İngilizce konuşuyorlardı. O yazarlar, sömürgeci (yabancıdil) dillerine ne kadar güvenseler de, durum gerçekten ilginçti: Bu yazarların, konuştukları yabancı dilde kullandıkları sözcük sayısı bir yazara yakışmayacak denli, öylesine azdı ki... Üstelik yarısından fazlası da, gazete başlıklarında sık sık çıkan, güncel sözcüklerdi . (...) Kısacası, dünyayı öylesine dar ve sınırlı bir sözcük dağarcığıyla kavramaya çalışıyorlardı ki.; konuşmaları sığlaştırıyorlar, hiçbir özgün tartışma açılmıyordu bu nedenle..." Bu ilginç deneyimi bir başka yazarın kuramsal vargisiyle pekiştirelim:Düşünme yeteneğimiz, düşündüklerimizi anlatmamız bakımından dilden yararlanabilme yeteneğimizle sınırlanmıştır. Başkalarının düşünme güçlerini anlama yetimiz bizim dilden

yararlanma yeteneğimiz ile sınırlıdır (Marshall, 1994:37).

Bütün bu bilimsel, deneysel bilgilerin bağlamında, ülkemizde yabancı dilde eğitim alan öğrencilerin, anlama, kavrama süreçleri ile gerçek ve düşsel edimlerini aktarma becerilerinin edinilmesinde yeterli gelişme gösteremedikleri/gösteremeyecekleri savlanabilir olmaktadır. Dil karmaşasının ya da anadilinden uzak dillerle düşünmeye çabalamanın düşünmeyi ve düşünme süreçlerini engellediği, özellikle bilimsel süreçleri sekete uğrattığı, bilimsel düşünüş ve uygulamalı ürünlerin üretilmemesine kadar vardığı öz tarihimizden 'Osmanlıca' gibi üçlü bir dilin en önemli kanıt olduğu yadsınmamaktadır.

Türkçenin toplumsal yaşamın tüm alanlarında başat bir dil olarak kullanıldığı, bilimsel ve sanatsal ürünlerin Türkçe üretildiği, ana-baba, arkadaş gibi yakın çevrenin; sinema ve tiyatro gibi düşüncel/sanatsal etkinliklerin Türk dilinde yapıldığı bir çevrede olup, salt okul eğitiminde yabancı bir dili kullanmanın, çocuğun öğrenme süreçlerini belirleyen basamaklardan; bilgi/kavrama/uygulama/çözümleme/bireşim/değerlendirme basamaklarını yeterince, düzenli olarak aşmaya-çağı açık ve anlaşılırdır.

Ayrıca öğretim ve eğitimde çağdaş anlayış; yazımsal/düşünsel metinlerin okul öğrenmelerin-

de ve öğrenme süreçlerinde çok etkili olduğu (Çomak, 1995:15) saptamasından yola çıktığında; yazımsal/düşünsel metinlerin düşünsel derinlik ve düşsel yaratıcılık alanlarında ancak anadildeki ürünlerden yararlandığında bu süreçlerin amaca uygunluğuyla örtüştüğü kolayca kavranmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1995) **Her yönüyle Dil**. Ankara: TDY Yayınları.
- BLOOM, Benjamin S. (1979) **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme** (Çev. D. Özçelik) Ankara: MEB basımevi
- CEYHUN, Demirtaş (1989) **Bağımsızlık ve Anadil** Bilim ve Sanat Dergisi. (97): 18
- ÇOMAK, Nebahat A. (1995) **Yazının İşlevsel Kullanımı**. İstanbul : Der Yayınevi.
- DANKEL, Arda (1984) **Anlamın Kökenleri**. İstanbul: Kent Basımevi.
- ERGENÇ, fclal. (1994) **Beyindeki Dil**. Bilim ve Teknik. (314):36,37.
- MARSHALL, Julia (1994) **Anadili ve Yazın Öğretimi**. (Çev. Cahit Külebi). Ankara: Başak Yayınları
- MOULTON, William G. (1969) **Linguistics Today**. Archibadl A. Hill (Eds). **The Nature and History of Linguistics**. (pp. 3-5). New York: Basic Books, Inc.
- WHITEHEAD, A. North (1993) **Aşkın, A Ölümsüzlük** (Çev, A. Baki Güçlü) Ankara: Ark Yayınevi,